

випадках як крилату фразу для заохочення інтересу до вивчення рідної історії. Вступна частина актуалізує увагу на героїчному минулому регіону з найдавніших часів з хронологічною прив'язкою до знакових постатей в історії різних народів.

Перелічена низка категорій стаціонарних і рухомих пам'яток – руїни фортець, городища, кургани, монети, зброя, предмети побуту – розглядається не виключно в руслі патріотизму та героїчного минулого краю, а й у якості потенційного важливого історичного джерела. Висловлюється занепокоєння щодо їх належного зберігання і втрати у зв'язку з неусвідомленням справжньої наукової вартості та згубним приватним колекціонуванням.

Як спосіб запобігти цим негативним тенденціям вказується необхідність створення власного місцевого музею. Чільне місце в етнографічній складовій відведено оригінальним за оформленням виробам місцевих промислів, насамперед продукції ткацтва. У зв'язку з традиційною сільськогосподарською спеціалізацією економіки Хотинщини, доцільність створення відповідного відділу районного музею не вимагало додаткового обґрунтування й розглядалося як належне.

Для реалізації проекту планувалося використати вільні приміщення будівлі земства, для обладнання яких перед земськими зборами клопоталося про виділення коштів – 100 крб. Більша ж частина суми – 200 крб. – передбачалася для закупівлі експонатів. Збором старожитностей мав займатися хранитель музею, очевидно, на громадських засадах.

Ймовірно, відкриття музею планувалося провести в рамках відзначення 300 річниці правління династії Романових. Проте через нез'ясовані причини, згідно з даними виписки із журналу засідань земських зборів, доповідь про відкриття музею при земській управі була знята [1, арк.3].

Необхідність кардинального посилення пам'яткоохоронної справи та ідея доцільності створення місцевого музею були зовсім не новими, до того ж в одному із випадків адресувалися до представників правлячої династії. Так, окремі заходи адміністрації, Імператорського Одеського товариства історії та старожитностей, Зарожанського промислового товариства не носили системного характеру, а виявлені старожитності в кращому випадку розпорозувалися по віддалених музеях Російської імперії [6, с.56-58].

У 1856 р. уродженець Полтавщини, відомий етнограф, мовознавець, письменник і поет О.С. Афанасьєв-Чужбинський (1816-1875) за пропозицією великого князя Костянтина Миколайовича (Романова) спільно з іншими дослідниками був відправлений у мандрівку за державний кошт вивчати побут і звичаї населення прирічкових та приморських районів Російської імперії, обравши для себе найбільш відомі та близькі басейни Дніпра й Дністра. Результати мандрівки знайшли відображення на сторінках праці «Поїздка у Південну Росію», другий том якої носив назву «Нариси Дністра» й описував подорож Пруто-Дністровським межиріччям на російській ділянці течії [2]. Робота містить інформацію про деякі старожитності Хотинщини: Хотинську фортецю, скельно-печерні комплекси поблизу Нагорян і Галиці, жертвний колодязь у Зеленій Липі, Рухотинське городище, Ставчанський курганий могильник, окремі знахідки [4]. Аналіз відомостей засвідчує, що місцева археологічна наука в другій половині XIX ст. перебувала на стадії зародження. Попри фрагментарний та нечислений матеріал, у О. Афанасьєва-Чужбинського склалося позитивне враження про перспективу вивчення місцевих старожитностей [2, с.53,76]. Більше того, дослідник вказав на необхідність заснування на Хотинщині народного археологічного музею [2, с.54-56]. Перешкодою до цього був брак коштів на проведення археологічних досліджень і відкриття музейного закладу, вихід із чого намагався запропонувати дослідник. Попри бідність наукових товариств і відсутність їх належного фінансування з боку уряду, О. Афанасьєв-Чужбинський доволі оптимістично відзначав: «Я твердо переконаний, що в нетривалому часі зібралася б велика сума, принаймні достатня для археологічних пошуків, і заснований музей поповнився б рідкісними екземплярами, з яких не одному, можливо, суджено було б пролити світло на яку-небудь таємничу віддалену епоху. ... немає ніякого сумніву, що швидко розвиток нашого суспільства відбудеться належним чином... і наука стане на той рівень, на якому перебуває вона в передових західних державах. Відповідно думка моя про заснування народного музею не може назватися утопією» (переклад – О.Р., М.І.) [2, с.54,56].

Таким чином, проаналізована доповідь із архівної справи вносить нові штрихи до питання зародження пам'яткоохоронної діяльності у регіоні, а задум відкрити музей у Хотині залишився нереалізованим як у другій половині XIX, так і на початку XX ст. Окремі ж з порушених питань продовжують залишатися актуальними і сьогодні.

Объ открытіи в г. Хотинъ районного историко-археологическаго, этнографическаго и сельско-хозяйственнаго земскаго музея.

«Да вѣ...даютъ потомки православныхъ
Земли родной минувшую судьбу»
«...» ...

Хотинскій уездъ – эта, какъ бы затертая холодными бортами сосѣднихъ царствъ, прекрасная и мирная окраина Великой Руси, – въ лѣтописяхъ государства отмѣчена, какъ арена, на которой разыгрывались крупные событія освѣщенный пожарами, обгаренный кровію гражданъ исторіи страдальца-края. Съ незапамятныхъ моментовъ жизни земли, и эпохи Аттилы и скифовъ, Геродота и грековъ Траяна, отъ римскаго императора Траяна и вождя заальпійскихъ легіоновъ Т... – и до позднейшихъ временъ Великаго Петра, Хоткевича, Яна Собіесскаго, молдавскаго господаря Лупуллы, – Альб..., Хмельницкаго и фельдмаршала Миниха, – територія Хотинскаго уезда непрерывно приковывала вбдительности геніевъ дипломатіи и армій. Развалины крѣпостей, городища, курганы, высокія могилы – все это нѣмые и в то-же время краснорѣчивые свидѣтели – пам'ятники великихъ славныхъ и мрачныхъ судебъ нашего края. Та земля, которую мы нынѣ пашемъ, черноземъ земля родящая и тучная, удобрена [арк. 1] костями и тѣлами героев-предковъ. Это, как-бы, огромная, набранная уже въ типографіи, но еще не отпечатанная, закрытая для нашего поколѣнія книга прошлыхъ судебъ нашего края, о содержаніи которой мы имѣемъ весьма полное представленіе по тѣмъ частямъ шрифта, которые отъ поры до времени, какъ-бы вылетаютъ изъ набора, это-жѣ древнія монеты, оружие, корудійные снаряды пушѣчные снаряды, утварь, – которыя мы находимъ в землѣ и, въ лучшемъ случаѣ, хранимъ для памяти по карманамъ и кладовкамъ, не придавая имъ особаго значенія, въ большинствѣ изъ случаевъ подобные памятники старины глубокой или выбрасываются вонъ, какъ ненужный хламъ, или сбываются коллекціонерамъ-нумизматамъ, обогащая частныхъ предпринимателей или чужіе музеи.

Национальная гордость, чувствъ интеллигентныхъ властно требуетъ остановить расхищенія этихъ священнѣйшихъ научныхъ сокровищъ. ... «да вѣдаютъ потомки православныхъ, Земли родной минувшую судьбу».

Ясно, что средствами къ данной цѣли является учрежденіе собственнаго музея съ историко-археологическимъ отдѣломъ. «Да вѣдаютъ потомки православныхъ, Земли родной минувшую судьбу».

Нечего и говорить, что произведенія мѣстнаго кустарнаго промысла, всевозможные буковинскія ткани съ дивнымъ народнымъ орнаментомъ, чарующимъ своею оригинальностью узора серѣзнаго посѣтителя выставокъ и музеевъ, – отрасль ревниво [арк. 1 зв.] пообереваемая ... теперь земствами, долженъ занять въ музеи, какъ постоянно выставкѣ, почетнѣе мѣсто.

Что-же касается сельско-хозяйственнаго отдѣла районнаго земскаго музея, то о полезности его для края, о необходимости его открытія при Земской Управѣ, в цѣляхъ строго научныхъ да практическихъ, излишне и распространяться. Успѣшное-же его развитія гарантируется уже наличностью агрономической приставкѣ Управы, которой, обладая нужными специальными познаніями, можетъ, на первыхъ порахъ, поставить дѣло серьезно и солидно...

Проникнутая яснымъ сознаніемъ культурныхъ и полезныхъ поставленной на очередь задачи, располагая в настоящее время свободнымъ помѣщеніемъ в земскомъ домѣ, ... Управа ходатайствуетъ предъ Земскимъ

Собраніемъ: 1) объ ассигнованіи на нужды предповаженнаго къ открытію музея всего лишь 300 рублей (100 на оборудованіе помѣщенія и 200 на приобрѣтенія экспонатовъ), и 2) разрѣшеніи бесплатныхъ походовъ по открытому месту Управы хранителя музея в цѣляхъ отберанія и собиранія памятниковъ старины, предметовъ кустарнаго производства и сельско-хоз.яйственныхъ экспонатовъ. [арк. 2]

Выписка

изъ журнала утренняя засѣданія земскаго собранія 27 сентября 1913 года.

Предсѣдателемъ Управы снятъ съ очереди докладъ №58 «Объ открытіи при Земской Управѣ историко-археологическаго, этнографическаго и сельско-хозяйственнаго музея». Съ подлиннымъ верно:

Секретарь Управы (підпис) [арк. 3]

Джерела та література:

1. Хотинська повітова земська управа, м. Хотин. Хотинская уездная земская управа, г. Хотин. – Ф. 42. – Оп. 2. – Спр. 135. Докладъ объ открытіи при земской управе историко-археологическаго, этнографическаго и сельско-хозяйственнаго музея. – 1913. – 3 арк.

2. Афанасьєв (Чужбинській) А.С. Поездка въ Южную Россию. Очерки Днестра. – СПб.: Книгоизд-во Германъ Гоппе, 1893. – 422 с.
3. Державний архів Чернівецької області. Путівник. – Київ-Чернівці, 2006. – Т. 1: Фонди дорадянського періоду. – 429 с.
4. Ільків М.В. «Нариси Дністра» О. Афанасьєва-Чужбинського про старожитності Хотинщини / М.В. Ільків // Вісник Інституту археології. Львівський університет. – 2013. – Вип. 8. – С. 65-74.
5. Михайлина Л., Пивоваров С. Нариси з історії Хотинської фортеці. – Хотин, 2012. – 128 с.
6. Пивоваров С. Археологічні дослідження та реставраційні роботи в Хотинській фортеці // ПССІАЕ. – Чернівці-Вижниця: Черемош, 2011. – Т. 1(31). – С. 54-70.

Любомир МИХАЙЛИНА
(Київ),
Микола ІЛЬКІВ
(Чернівці)

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ХОТИНСЬКОЇ ФОРТЕЦІ У 2015 Р.

У вітчизняній археологічній науці, особливо під час кількох останніх десятиліть, спостерігається досить різке підвищення верхньої хронологічної межі досліджуваних пам'яток. Основними об'єктами досліджень доби українського козацтва стали рештки Запорозьких Січей, давніх міст і фортець, полів битв тощо. Здобуті матеріали засвідчили перспективність вивчення старожитностей нового часу як цінного історичного джерела.

Важливі матеріали було здобуто також у результаті археологічних досліджень Хотинської фортеці – ключової пам'ятки оборонного зодчества правобережжя Середнього Дністра у X-XIX ст. За результатами польових робіт з'ясовано періоди заселення мису та зведення на ньому найдавніших укріплень [18; 19, с.96-97; 11; 2], визначено особливості окремих оборонних елементів фортеці [5; 4], вибудовано періодизацію її функціонування [18; 19, с.96-97], подано характеристику окремих категорій рухомого матеріалу нового часу [6-10; 13; 16; 17; 1].

Науково-рятивні археологічні дослідження було продовжено й у 2015 р., які зосередилися на території Привратного двору Хотинського замку. Зокрема було продовжено розчищення решток оборонної лінії XV ст., зруйнованої орієнтовно в 1675 р.: Південно-східної вежі й частково примикаючої до неї куртини та великого фрагменту підірваного південного муру (відстань від краю останніх об'єктів до сучасного південного муру замку становить, відповідно, 5,1 м; 8,9 м; 6,5 м). Кількаметрові культурні нашарування в даній частині цитаделі сформувалися, очевидно, на протязі вузького проміжку часу на початку XVIII ст. Для відновлення сильно поруйнованого замку турецька адміністрація відбудувала Південно-західну (Ковальську) башту та звела новий південний мур, збільшивши тим самим розміри цитаделі [4, с.13-17; 15, с.68], а пониження колишнього рову засипала землею, сформувавши таким чином Привратний двір. У його заповнення у перевідкладеному стані потра-